

Mezipředmětové vztahy ve výtvarné výchově

Monika Plíhalová, Věra Uhl Skřivanová

Úvod

Vizuální jazyk, se kterým pracuje výtvarná výchova, je komunikačním prostředkem a zároveň výrazem nejrozličnějších obsahů. Výtvarné vyjádření, stejně jako hudební či literární vystihuje svět kolem nás či v nás. Využití mezipředmětových vazeb na další obory ve výtvarné výchově je proto naprosto přirozené a žádoucí, ba dokonce tvoří součást každého výtvarného úkolu. Obsahy jiných oborů se tak ve výtvarné výchově stávají inspiračními východisky, výtvarně zpracovávanými obsahy či mezioborovými výstupy. Např. technika může být inspiračním východiskem neodadaistických hříček s dětmi, vzdělávací obsah z oblasti biologie přetvořen v abstraktní obraz podle Františka Kupky nebo po návštěvě zoologické zahrady vytvořená mapa nástrojem reflexe dětských zážitků.

I. Výtvarná výchova součástí všeobecného vzdělávání

Prostor k uplatnění mezipředmětových vztahů ve výuce výtvarné výchovy je velmi široký. Pokud je výtvarná úloha navržena v souladu se současným pojetím předmětu výtvarná výchova, je mezipředmětové propojení samozřejmostí.

H. Hazuková připomíná, že „**výtvarný projev je výsledkem vyrovnávání se individua se světem. Je projevem celé jeho osobnosti, nejen úzké složky psychiky. Uplatňuje se v něm smyslové vnímání, emocionální a racionální poznávání i logické myšlení.**“¹ Již samotný výtvarný projev je tedy třeba vnímat v širším kontextu. K jeho pochopení výrazně přispívají disciplíny, jako je psychologie a kulturní antropologie, ale také filozofie, estetika, sociologie, sémiotika a další.

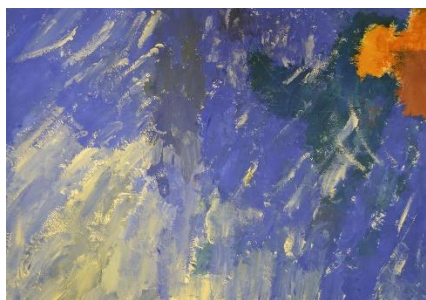
Výtvarná výchova dávno není vyučovacím předmětem, který by vedl děti k pouhému procvičování kresebných dovedností. Cíle, které si současná výtvarná výchova klade, jsou mnohem ambicióznější. Učitel výtvarné výchovy, který se s dětmi setkával v 19. století na hodinách předmětu *kreslení*, považoval za zdařilý výsledek práce žáka dokonale provedený výkres, například čistě provedenou kopii ornamentu. Dnešní učitel výtvarné výchovy by se již s nápodobou vzorů a geometrických forem neměl spokojit. Žáci si již nevystačí s nacvičenými kresebnými tahy, při tvorbě zapojují myšlení, vnímání i imaginaci, tvořivě reagují na náměty okolního světa a výtvarného umění. Výtvarný projev se jim stává prostředkem komunikace. Předmětem této komunikace jsou potom nejrozličnější podněty ze života společnosti, historie, kultury, ale i ze světa přírody, techniky a vědy. Výtvarná výchova se jako výrazový obor stala důležitou součástí **všeobecného vzdělávání**.

Co se týče uplatňování mezipředmětových vztahů, výtvarné výchově lze navíc připsat výrazně **integrační charakter**. Do vhodně didakticky strukturovaných výtvarných úloh lze snadno

¹ HAZUKOVÁ, Helena a Pavel ŠAMŠULA. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-237-7. s. 51

zahrnout obsahy ostatních vyučovaných předmětů. Důležité je však vždy dbát na promyšlenost těchto vzdělávacích celků a uvažovat o tom, jakým způsobem uplatnit mezipředmětovost v konkrétní výtvarné úloze.

O tom, že mezipředmětové obohacení nespočívá v pouhé výtvarné ilustraci témat ostatních školních předmětů, hovoří také V. Roeselová: „*Proces výtvarného poznávání míří ke kořenům obecnějších jevů a vztahů. Všední život souvisí s řadou vědních oborů a učitel si mezi nimi hledá informace, jak je v dané chvíli potřebuje. Máme-li se více dozvědět o zemi, potřebujeme naše smysly, báje, ale také geologii. Vysvětlení některých záhad přírody vyžaduje astronomické pojmy. O druhém člověku cosi napoví psychologie, sociologie nebo výtvarné umění, o ekologii přírodní vědy a historie. Vědní obory by proto měly poskytovat výtvarné výchově potřebné zázemí, aby bylo možné o námětu poučeně přemýšlet. Do všech získaných podkladů vnáší tvořící člověk osobitý vhled a citové vztahy. Konkrétní poznatky tak dostávají lidské měřítko, a proto všechny informace procházejí zásadní proměnou.*“² Citovaný text poukazuje na to, že souznění ostatních disciplín s výtvarným uměním je oboustranně přínosné. Zatímco vědní obory poskytují informace, obecné zákonitosti a principy, výtvarný projev přináší osobitost, nový a svěží pohled na zkoumaná témata (viz obr. 2).

Obrázek 2: Kámen (dívka, 9 let). Autorka pomocí malby citlivě zachytila strukturu kamene, který v rámci výtvarné úlohy nejdříve detailně zkoumala pod lupou i hmatem. V žule, typické pro lokalitu jejího domova, tak zkoumala poměr živce a křemene, barevnost a materiálové vlastnosti dané horniny. Pro zachycení struktury záměrně volila studené odstíny barev, protože jí kresba na kameni připomínala stékání vody při dešti.

Stírání hranic výtvarného umění

Interdisciplinární přesahy ve výtvarné výchově však nejsou dány pouze posunem pojetí výtvarné výchovy na konci 20. a v 21. století. Ani samotné **výtvarné umění**, ze kterého pro výtvarnou výchovu čerpáme vzdělávací obsahy i prostředky, není možné považovat za oblast izolovanou běžnému lidskému životu. Naopak, umění je třeba vždy vnímat ve společenském kontextu, ve kterém vzniká a o kterém podává výpověď. Umění je výrazem doby a společnosti. Komunikativní funkce umění ostatně bývá spolu s funkcí estetickou řazena mezi základní.³ Výtvarné umění se stává komentářem sociální a politické situace, nebo naopak zachycením přírodních procesů a jevů.

Dvacáté století navíc výrazně narušilo představu o výtvarném umění jako sbírce rámovaných obrazů a soch na piedestalech. Formy a přístupy se staly velmi variabilními, došlo ke **stírání hranic mezi jednotlivými druhy umění**. Příkladem mohou být happeningy Allana Kaprowa

² ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, c1997. ISBN 80-902267-2-8. s. 36

³ HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-084-7. s. 24

z konce 50. let. Happening je druh tvorby, který nevede k vytvoření trvalého díla, ale je jedinečnou, neopakovatelnou událostí, ozvláštněnou situací každého dne. Má tedy velice blízko k divadelním formám.⁴ Zahrnuje životní situaci i proces tvorby. Propojuje umění výtvarné, literární, dramatické.

Výjimkou dnes nejsou ani takové podoby umění, které vyžadují spolupráci několika odborníků různých vědních disciplín. V roce 2015 byl na benátském bienále, světové přehlídce současného umění, představen velkorysý projekt *Révolutions (Snové revoluce)*. Francouzský umělec Céleste Boursier-Mougenot oslovil botaniky s netradičním požadavkem – využít rostlinné energie tak, aby mohly vzrostlé borovice volně putovat galerií a dokonce ji rozeznít jemnými zvuky. Do strohé neoklasicistní architektury galerijního prostoru tak vnesl proces proměnlivého života. V otevřeném výstavním prostoru mohli návštěvníci relaxovat, snít na poduškách z jemné molitanové pěny a pozorovat vystoupení pohybujících se stromů.⁵

Děl s interdisciplinárním přesahem bychom ve světě umění mohli nalézt nepřeborné množství. Z široké nabídky přístupů neopomeňme např. některé tendence umění 20. a 21. století, v nichž je uplatnění interdisciplinaritě dobře patrné:

Performance – umělecká tvorba, která je podobně jako happening propojena s divadelní formou. Umělec se stává performerem, který diváky vnáší do ozvláštněné, nezvyklé situace;

Sound art – experimentální forma umění propojující vizuální a zvukovou složku;

Land art – směr v umění, jehož výrazovým prostředkem je obměna krajiny a přírody, umělecká díla mívají často ekologický podtext;

Net art – umělecká tvorba, ve které je jako prostředek vyjádření využita internetová síť. Umělecká díla jsou virtuálního charakteru a jejich vytvoření vyžaduje znalosti z oboru informačních technologií.

II. Vizualita v současné společnosti a veřejném prostoru

Uplatnění mezipředmětových vztahů ve výuce může výrazně přispět k propojení školního života s mimoškolním či veřejným. Žijeme ve společnosti „ovládané, řízené a manipulované obrazy.“⁶ Přebytek obrazů – v televizi, internetu, časopisech, reklamě atd. – je v současné společnosti natolik všudypřítomný, že v německém jazyce je k jeho popisu využíváno označení „Bilderflut“, záplava obrazů. Hovoříme o **vizuální kultuře** soudobé společnosti.⁷ Orientovat se ve světě obrazů, kriticky a poučeně na ně nahlížet zvládají lidé, pokud jsou **vizuálně gramotní**.⁸ Vizuální gramotnost se tak stává jednou z klíčových kompetencí člověka. Navíc nemusíme být činným umělcem, kunsthistorikem či uměleckým kritikem, abychom se setkali s tvorbou i interpretací obrazů také v profesním životě. Uplatnění vysokého stupně vizuální gramotnosti vyžadují často i tzv. **vědecké obrazy**. „Můžeme vidět pohyb na buněčné úrovni, jehož videozáznamy pořizují vědci jako součást učebnic molekulární biologie i jako dokumentaci k pokusům, pozorujeme scény z prenatalního života, létáme virtuálními modely vesmírných

⁴ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 978-80-200-1909-7. s. 124

⁵ *La Biennale di Venezia: 56th International Art Exhibition All the World's Futures* (katalog výstavy). Venice: in.pagina s.r.l., Mestre-Venice, 2015.

⁶ KITZBERGEROVÁ, Leonora. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2017. ISBN 978-80-7290-667-3. s. 9

⁷ STURKEN, Marita a Lisa CARTWRIGHT. *Studia vizuální kultury*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-556-1.

⁸ FULKOVÁ, Marie. Když se řekne...vizuální gramotnost. In *Výtvarná výchova*, 42, č. 4, 2002, s. 12-14.

galaxií.“⁹ Výtvarná výchova dokáže pomoci rozvinout schopnost tyto obrazy číst a dešifrovat. Vizualita každodennosti, vizuální studia se stala podstatou soudobé výtvarné výchovy hned vedle výtvarného umění. Žádný jiný předmět se nezabývá touto problematikou více než výtvarná výchova.

Vztah umění k obrazům vědy může být mnohem užší, než by se mohlo zdát. Zajímavou otázku k diskuzi nabídla např. výstava v Mnichově s názvem *BODYSCAN: Anatomie in Art and Sciences* (2019) věnovaná anatomii lidského těla a její úloze ve výtvarném umění a ve vědách. Společně s uměleckými díly renomovaných autorů, kteří se věnovali otázkám tělesnosti a struktury lidského těla (Eadweard Muybridge, Meret Oppenheim, Paul McCarthy, Kiki Smith a další) byly v galerii prezentovány také působivé záběry moderních zobrazovacích technologií. Představen byl např. vědecký projekt *The visible Human* z roku 1995. Prostřednictvím video animace obsahující více než 5000 snímků ve vysokém rozlišení byl zviditelněn celý průřez lidského těla vedený postupnými horizontálními řezy.¹⁰ Kdy můžeme již hovořit o uměleckém díle a kdy o vědeckém obrazu?

III. Úloha obrazu v projektovém vyučování

Účinným nástrojem k rozvíjení mezipředmětových vztahů je **projektová metoda**. I zde nachází často uplatnění obraz. Při zapojení projektu do výuky je doporučeno, aby aktivita žáků směřovala ke konkrétnímu výstupu,¹¹ kterým je např. plakát či powerpointová prezentace. Vizuální aspekt je důležitý i při práci s pojmovými a myšlenkovými mapami, při začleňování ilustrací do projektu či jiných zobrazení a vyobrazení.

Ve výtvarné výchově projektové vyučování nabývá určitých specifik. I ve výtvarných projektech však nachází mezipředmětové vztahy široké uplatnění. **Výtvarným projektem** rozumíme funkčně propojený celek výtvarných úloh, které žáku umožní nahlédnout určitý problém (téma) v jeho komplexitě. Výtvarné projekty stimulují žáka, aby samostatně pozoroval, přemýšlel, tvořivě hledal odpovědi na složité otázky. Tyto podněty se následně stávají inspirací pro dílčí náměty a různorodé výtvarné zpracování.¹²

Podnětem k výtvarnému projektu mohou být např. historické a kulturní události, genius loci nejruznějších lokalit, přírodní procesy a jevy, sociální vztahy, imaginární světy, předměty každodenní potřeby, atd. Okruh vhodných námětů nabízí např. Věra Roeselová ve známé publikaci *Řady a projekty ve výtvarné výchově*,¹³ další inspiraci lze nalézt např. v pracovních sešitech K. Cikánové¹⁴ či učebnicích výtvarné výchovy M. Fulkové a M. Novotné.¹⁵

I když je výstupem tohoto typu projektů zpravidla soubor výtvarných prací (kreseb, maleb, fotografií a videí, objektů, instalací apod.), v duchu mezipředmětovosti hraje důležitou roli také

⁹ FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7. s. 36

¹⁰ *BODYSCAN: Anatomie in Art and Sciences*. Mnichov: ERES-Stiftung, 2019. ISBN 978-3-00-060935-0.

¹¹ KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, c2006, 160 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 100. ISBN 80-210-4142-0.

¹² ROESELVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, c1997. ISBN 80-902267-2-8.

¹³ ROESELVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, c1997. ISBN 80-902267-2-8.

¹⁴ CIKÁNOVÁ, Karla. *Kreslete si s námi*. Vyd. 1. Praha: Aventinum, 1992, 123 s. ISBN 80-852-7779-4.

¹⁵ FULKOVÁ, Marie a Marie NOVOTNÁ. *Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7168-591-7.

naplnění obecných vzdělávacích cílů (porozumění tématu, zkoumání dané problematiky, hledání nových otázek a odpovědí, zaujetí postoje k řešenému problému).

IV. Mezipředmětové vztahy ve výtvarné výchově v souladu s rámcovými vzdělávacími programy

Rámcové vzdělávací programy (RVP) pro různé stupně vzdělávání provázání jednotlivých předmětů ve výuce podporují. Nejlépe je to patrné v RVP pro předškolní vzdělávání. Zde je výtvarná výchova zcela „zanořena“ do očekávaných výstupů vymezených vzdělávacích oblastí. Samostatnou kapitolu věnovanou výtvarné výchově předškoláků bychom zde hledali marně, stejně tak v případě ostatních předmětů. Je tak zdůrazněno, že výtvarná výchova je součástí všeobecného vzdělávání (stejně jako veškeré další obory) a naplnění očekávaných výstupů nevede k jednostrannému nácviku konkrétních dovedností, ale k všestrannému rozvoji osobnosti dítěte.¹⁶ V Rámcových vzdělávacích programech pro základní a gymnaziální vzdělávání (RVP ZV, RVP G) je výtvarná výchova zařazena společně s výchovou hudební do vzdělávací oblasti Umění a kultura. Oba obory si kladou za cíl, aby žáci reflektovali kulturní prostředí, v němž vyrůstají, stejně jako seznámení s uměleckým přístupem, který umožňuje jiné než pouze racionální poznávání světa a nabízí lidem specifický způsob dorozumívání.¹⁷ Zařazení výtvarné výchovy do oblasti Umění a kultura však samozřejmě nebrání uplatnění mezipředmětovosti ve vztahu k ostatním vyučovaným předmětům. Mezioborovost je podpořena na základě tzv. **průřezových témat** a vymezením **klíčových kompetencí**.

V. Námety pro uplatnění mezipředmětových vztahů ve výtvarné výchově

Níže uvádíme některé příklady mezioborových témat či východisek, která mohou být rozpracována do dílčích výtvarných námětů pro ZŠ a SŠ. Důležité je i na tomto místě zdůraznit, že není vždy nutné vnímat uplatňování mezipředmětovosti jako výtvarnou ilustraci témat jiných oborů. Pozornost je naopak třeba věnovat hledání vzájemných vztahů mezi obory.

Výtvarná a hudební výchova – nonverbální vyjadřování, smyslové vnímání, rytmus, synestezie, barevné slyšení, vizuální záznam hudby, zvukové instalace, orfismus, sound art.

Výtvarná výchova a biologie – svět pod mikroskopem, podoby minerálů a krystalů, živočichové kolem nás, život rostlin, přírodní živly – oheň, voda, země, vzduch, klíčení a růst, ekologie a environmentální umění.

Výtvarná výchova a zeměpis – mapování prostoru, genius loci, vrstvy krajiny, krajina a člověk land-art, multikulturní a interkulturní vzdělávání.

Výtvarná výchova a fyzika – barevné spektrum, světlo, dynamika pohybu, fyzikální vlastnosti materiálu (např. sklo, keramika), vesmír a jeho podoby, stroje a technika.

¹⁶ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2018. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304/>

¹⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2017. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf; Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. ISBN 978-80-87000-11-3. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>

Výtvarná výchova a matematika – náhoda vs řád, racionální geometrická abstrakce, symetrie a asymetrie, principy zlatého řezu.

Výtvarná výchova a chemie – chemické složení syntetických, přírodních barviv a jiných materiálů, procesy materiálové změny, deformace.

Výtvarná výchova, český jazyk, literatura, cizí jazyky – komunikace textem a obrazem, ilustrace, vizuální poezie, verbální a neverbální komunikace, báje a mytologie.

Výtvarná výchova a historie – historie umění, historie lidstva, báje a mýty, dávné kultury, uvažování v historických souvislostech, interpretace děl minulosti s dosahem do současnosti.

Výtvarná výchova a informatika – net art, videoart, nová média, informační technologie.

VI. Závěr

Výtvarná výchova má jako výrazový obor možnost integrovat v rámci výtvarných činností obsahy ostatních oborů, a významně tak přispívat ke všeobecnému vzdělávání. Ostatní obory mohou ve výuce výtvarné výchovy působit jako inspirační východiska a rozšiřovat okruh námětů a témat. Umožňují navíc poučení o těchto námětech přemýšlet a pronikat do hloubky problému. Výtvarná výchova může učivo ostatních předmětů obohatit o tvůrčí náhled a pružné uvažování, osobní dimenzi a prožitek, možnost „zakusit“ témata aktivní tvůrčí prací, snížit distanci od naučených poznatků.

Důraz na mezipředmětové vazby ve výtvarné výchově je přirozeným vyústěním směřování oboru, proměn výtvarného umění, ale i vizuality každého dne, do které proniká stále více a více obrazů. Ty není vhodné jen pasivně konzumovat, ale naopak je třeba je poučeně interpretovat. Žijeme v éře, kdy je vizualita „*zdrojem zobrazení, informací, politiky, provokace, hry a zábavy a v celosvětovém měřítku slouží i jako pojítka mezi lidmi, zároveň je i zdrojem konfliktů.*“¹⁸ Vyrovnat se se světem obrazů napomáhají přístupy z oblasti kulturní teorie, kinematografie, médií, komunikace, dějin umění, sociologie, teorie vědy i antropologie, které se spojují do interdisciplinárního oboru vizuálních studií. S oporou o poznatky tohoto mladého oboru se mohou učitelé stát žákům v současné vizuální kultuře užitečnými průvodci.

Východiska k uplatňování mezipředmětových vztahů ve výuce mohou učitelé výtvarné výchovy hledat v základních kurikulárních dokumentech – rámcových vzdělávacích programech (RVP), především pak v kapitolách věnovaných průřezovým tématům a klíčovým kompetencím. Jako příklad z praxe je k tomuto textu připojena výtvarná úloha na námět „Portrét lidských emocí“ (viz příloha). Protože je zaměřena na vnímání, rozpoznávání a vyjadřování emocí v každodenních situacích života, čerpá obsahy především v průřezovém tématu „**Osobnostní a sociální výchova**“. Také další průřezová témata však nabízí řadu podnětů k výtvarnému vyjadřování. Příklady jejich rozvedení lze nalézt mimo jiné v bakalářských a diplomových pracích. Zajímavou reflexi průřezového tématu „multikulturní výchova“ nabízí např. Zuzana Novotná v diplomové práci „Výtvarná výchova jako prostor pro interkulturní vzdělávání“.¹⁹

¹⁸ STURKEN, Marita a Lisa CARTWRIGHT. *Studia vizuální kultury*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-556-1. s. 11

¹⁹ NOVOTNÁ, Zuzana. Výtvarná výchova jako prostor pro interkulturní vzdělávání [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/lz32p5/>>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce PhDr. Věra Uhl Skřivanová, Ph.D.

Doporučená literatura

- BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 978-80-200-1909-7.
- BODYSCAN: *Anatomie in Art and Sciences*. Mnichov: ERES-Stiftung, 2019. ISBN 978-3-00-060935-0.
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Kreslete si s námi*. Vyd. 1. Praha: Aventinum, 1992, 123 s. ISBN 80-852-7779-4.
- FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7.
- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne...vizuální gramotnost. In *Výtvarná výchova*, 42, č. 4, 2002, s. 12-14.
- FULKOVÁ, Marie a Marie NOVOTNÁ. *Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7168-591-7.
- HAZUKOVÁ, Helena a Pavel ŠAMŠULA. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-237-7.
- HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-084-7.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, c2006, 160 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 100. ISBN 80-210-4142-0.
- KITZBERGEROVÁ, Leonora. *Didaktika výtvarné výchovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2017. ISBN 978-80-7290-667-3.
- La Biennale di Venezia: 56th International Art Exhibition All the World's Futures* (katalog výstavy). Venice: in.pagina s.r.l., Mestre-Venice, 2015.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2018. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304/>
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2017. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. ISBN 978-80-87000-11-3. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>
- NOVOTNÁ, Zuzana. *Výtvarná výchova jako prostor pro interkulturní vzdělávání* [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/lz32p5/>>. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce PhDr. Věra Uhl Skřivanová, Ph.D.
- ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, c1997. ISBN 80-902267-2-8.
- STURKEN, Marita a Lisa CARTWRIGHT. *Studia vizuální kultury*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-556-1.

Zdroj:

SOUKUPOVÁ, P., CHOCHOLOUŠKOVÁ, Z., KAŠPAROVÁ, M., KLIMTOVÁ, V., KRATOCHVÍL, P., LIŠKOVÁ, Š., PEŠKOVÁ, M., PLÍHALOVÁ, M., PODROUŽEK, L., SALCMANOVÁ, E., SVOBODA, M., ŠPOTTOVÁ, P., ŠRÁMOVÁ, A., UHL SKŘIVANOVÁ, V., VALACH, P., VOTÍK, J., VÝCHODSKÁ, H. *Mezipředmětovost ve*

vybraných vzdělávacích oblastech RVP : metodika transdisciplinárního inovativního kurzu a studijní text pro přípravu studentů na integraci mezipředmětových vztahů do výuky/. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2020. 120 s. ISBN: 978-80-261-0979-2.